

Oskars Kulmanis, *Ph. D.*

Latvijas Universitātes Juridiskā fakultāte

NOTIESĀJOŠA SPRIEDUMA TAISĪŠANAS IESPĒJAMĪBA RAKSTVEIDA PROCESĀ

POSSIBILITY OF RENDERING OF A JUDGMENT OF CONVICTION IN WRITTEN PROCEDURE

Atslēgvārdi: lietas iztiesāšanas veida izvēle kriminālprocesā, rakstveida process, notiesājošs spriedums

Key words: choice of type of trial of the criminal case, written procedure, conviction

Summary

The possibility and necessity of using the written procedure to adjudicate a criminal case in court of appeal became self-evident in COVID-19 emergency. The new legal and factual reality and the convenience which it brings, naturally brings forth the question about maintaining the possibility of judicial review of criminal proceedings in writing, in particular on the court of appeal, in cases not covered by the Criminal Procedure Law of Republic of Latvia. This raises the question whether, within the framework of fair proceedings, an appellate court may adjudicate a case in written procedure, if the court proceedings of the first instance had resulted in an acquittal.

Ievads

Ideja un nepieciešamība rakstveida procesa plašākai lietošanai krimināllietu izskatīšanā radās straujās Covid-19 izplatības rezultātā 2020. gada pavasarī. Šādu pieeju likumdevējs nekavējoties nostiprināja uz Covid-19 izplatības pārvaldību vērstajos normatīvajos tiesību aktos. Laikam ritot, ārkārtas situācijā par pašsaprotamu kļuva rakstveida procesa izmantošanas iespēja un nepieciešamība. Jaunā situācija pēc ārkārtas stāvokļa beigām izraisa jautājumu, kā tiesiskā ceļā saglabāt iespējas krimināllietas rakstveidā, tostarp apelācijas instancē, izskatīt arī Kriminālprocesa likumā neminētos gadījumus.

Raksta mērķis ir īsumā aplūkot līdz šim nacionālo un starptautisko tiesu praksē paustās atziņas par taisnīgu procesu un šī koncepta nosacījumu ievērošanu apelācijas instances tiesā. Rakstā tiks aplūkotas situācijas, kad izlemjams par lietas iztiesāšanas veidu, rakstveidā vai mutvārdos, ja apelācijas instancē lieta tiek iztiesāta pēc attaisnojoša pirmās instances tiesas sprieduma.

Uz lietas iztiesāšanas veida izvēli attiecināmo tiesību uz taisnīgu tiesu saturs un prakse

Kriminālprocesa likuma¹ 15. pantā noteikts, ka ikvienam ir tiesības uz lietas izskatīšanu taisnīgā, objektīvā un neatkarīgā tiesā.

Saskaņā ar likuma “Par tiesu varu”² 3. panta otro daļu katrai personai ir garantētas tiesības, lai uz pilnīgas līdztiesības pamata, atklāti izskatot lietu neatkarīgā un objektīvā tiesā, tiktu noteiktas šīs personas tiesības un pienākumi vai pret to vērstās apsūdzības pamatotība, ievērojot visas taisnīguma prasības.

Saskaņā ar Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas³ (turpmāk – Eiropas Cilvēktiesību konvencija) 6. panta pirmā punkta 1. teikumu ikvienam ir tiesības, nosakot civilo tiesību un pienākumu vai viņam izvirzītās apsūdzības pamatotību, uz taisnīgu un atklātu lietas savlaicīgu izskatīšanu neatkarīgā un objektīvā likumā noteiktā tiesā. Atzīmējams arī Eiropas Cilvēktiesību konvencijas Septītā protokola 2. panta 1. punktā noteiktais, ka ikvienam, kuru tiesa ir atzinusi par vainīgu noziedzīgā nodarījumā, ir tiesības uz vainas pierādījuma vai soda apmēra pārskatīšanu augstākā instancē. Šo tiesību izmantošanu, ieskaitot izmantošanas pamatu, nosaka likums.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa (turpmāk – ECT), skaidrojot Eiropas Cilvēktiesību konvencijas Septītā protokola 2. pantā nostiprinātās tiesības, ir atzinusi, ka tās ir vērstas uz to, lai nodrošinātu iespēju izlabot iztiesāšanā un soda piespriešanā radušās nepilnības, kas ir rezultējušās notiesājošā spriedumā. Atbilstoši Eiropas Cilvēktiesību konvencijai jautājumi var rasties, ja apelācijas instances tiesas jurisdikcijai tiek liegta efektīva loma pārskatīt pirmās instances tiesā izskatīto krimināllietu.⁴ Minētā sakarā ir apsverams, vai procesa veids, kādā apelācijas instances tiesa var izskatīt krimināllietu, minēto tiesību tvērumā nodrošina efektīvu apelācijas instances tiesas uzdevumu izlabot pirmās instances tiesas procesā radušās nepilnības. Šādos apstākļos tiesības uz efektīvu pārsūdzību krimināllietā var tikt aplūkotas saistībā ar taisnīgas tiesas nosacījumiem apelācijas instances tiesā.

¹ Kriminālprocesa likums. Latvijas Vēstnesis, 2005, Nr. 74.

² Likums “Par tiesu varu”. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1993, Nr. 1/2.

³ Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Latvijas Vēstnesis, 1997, Nr. 143/144 (858/859).

⁴ ECT 30.10.2014. spriedums lietā *Shvydka v. Ukraine* (iesnieguma Nr. 17888/12), 51. punkts.

Rakstveida procesa īpatnības no Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6. panta un tā prakses perspektīvas autors iepriekš ir aplūkojis.⁵ Lai sasniegtu šī raksta mērķi, īsumā tiks apkopota daļa no iepriekš paustajām atziņām.

ECT ir atzinusi, ka Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6. panta 1. punkts šīs konvencijas dalībvalstīm neuzliek par pienākumu izveidot apelācijas vai kasācijas instances tiesas. Taču valstij, kas šādu instanču tiesas ir izveidojusi, ir jānodrošina, ka personām, kas šajās tiesās stājas likuma priekšā, ir minētās konvencijas 6. pantā noteiktās pamatgarantijas.⁶ Tiesa ir uzsvērusi, ka demokrātiskā sabiedrībā tiesības uz taisnīgu tiesu ieņem ievērojamu vietu, un tādēļ tās nevar upurēt lietderīguma dēļ.⁷

Lai gan Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6. panta 1. punkts tieši neuzsver, tā priekšmets un mērķis kopumā parāda, ka apsūdzētajam ir tiesības piedalīties lietas izskatīšanā. Turklāt šī panta 3. punkta c., d. un e. apakšpunkts garantē apsūdzētajam tiesības pašam sevi aizstāvēt, nopratināt lieciniekus un tiesības uz tulku palīdzību, ja persona nepārvalda tiesas procesā lietoto valodu un tādēļ ir grūti saprast, kā bez personas klātbūtnes procesā minētās tiesības var tikt īstenotas.⁸

Apsūdzētās personas klātbūtnē apelācijas instances tiesā, salīdzinot ar lietas izskatīšanu pirmās instances tiesā, var nebūt tik izšķiroša nozīme. Veids, kādā Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6. pants ir piemērojams apelācijas instances tiesā, ir atkarīgs no aplūkojamā procesa specifiskajām iezīmēm, tostarp ņemot vērā nacionālajā tiesiskajā regulējumā noteikto procesuālo kārtību un apelācijas instances lomu. Apstākļos, kad apelācijas instances tiesas kompetencē ietilpst vērtēt faktu un tiesību jautājumus, Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6. pants ne vienmēr nosaka tiesības uz publisku lietas izskatīšanu, vēl jo mazāk apsūdzētā tiesības ierasties personiski. Šo jautājumu izlemj, ievērojot tai skaitā procesa specifiskās īpatnības un veidu, kādā personas tiesiskās intereses ir izklāstītas un aizsargātas apelācijas instances tiesā, un sevišķi ņemot vērā tiesas izlemjamo jautājumu būtību un to nozīmi pret apsūdzēto.⁹

Turklāt atbilstoši ECT praksei tādu tiesvedības procesu, kuros tiek izlemti vienīgi tiesību, nevis faktu jautājumi, norise rakstveidā var atbilst Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6. panta 1. punkta nosacījumiem pat tad, ja apelatoram vai kasatoram nav nodrošināta iespēja personiski sniegt pierādījumus apelācijas vai

⁵ Sk.: Kulmanis O. Taisnīga kriminālprocesa norise ārkārtas situācijā. Grām.: Jaunā tiesiskā realitāte: izaicinājumi un risinājumi. I. Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes 8. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2022, 192.–196. lpp.; Kulmanis O. Rakstveida procesa iespēja kriminālprocesā, ECT perspektīva. Jurista Vārds, 2023, Nr. 23 (1289).

⁶ ECT 14.02.2017. spriedums lietā *Hokkelling v. the Netherlands* (iesnieguma Nr. 30749/12), 56. punkts

⁷ Turpat, sk. arī ECT 16.12.2021. spriedums lietā *Yakhymovych v. Ukraine* (iesnieguma Nr. 23476/15), 29. punkts; 15.10.2020. spriedums lietā *Akbay and Others v. Germany* (iesniegumu Nr. 40495/15, 37273/15, 40913/15), 110. punkts.

⁸ ECT 14.02.2017. spriedums lietā *Hokkelling v. the Netherlands*, 57. punkts; 27.07.2021. spriedums lietā *X v. the Netherlands* (iesnieguma Nr. 72631/17), 43. punkts.

⁹ Sk.: ECT 27.07.2021. spriedums lietā *X v. the Netherlands*, 44. punkts; 25.02.2021. spriedums lietā *Mtchedlishvili v. Georgia* (iesnieguma Nr. 894/12), 31. punkts.

kasācijas instances tiesai. Pat ja apelācijas instances tiesai ir tiesības vērtēt tiesību un faktu jautājumus, ECT neatzīst, ka minētās konvencijas 6. pants vienmēr pieprasa publisku uzklaušīšanu neatkarīgi no izlemjamā jautājuma būtības. Publiskuma nosacījums ir viens no līdzekļiem, kas nodrošina uzticību tiesām. Taču ir arī citi apsvērumi, tostarp tiesības uz procesa pabeigšanu saprātīgā termiņā un ar to saistītā nepieciešamība bez liekas kavēšanās iztiesāt lietas. Tā ir ņemama vērā, vērtējot nepieciešamību pēc lietas izskatīšanas klātienē arī citās tiesu instancēs pēc pirmās instances tiesas.¹⁰

Ja apelācijas instances tiesai ir tiesības mainīt, tai skaitā noteikt bargāku pirmās instances tiesas piespriesto sodu, kā arī tiesības ierosināt un izskatīt apsvērumus par apsūdzētā personību, raksturu un viņa nodomu noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī, tiesvedība no apsūdzētā perspektīvas atzīstama par būtisku. Šo iemeslu dēļ procesa taisnīguma garantēšanai ir svarīgi, lai apsūdzētajam tiktu nodrošināta iespēja piedalīties tiesas sēdēs. Eiropas Cilvēktiesību konvencija tās dalībvalstīm paredz rīcības brīvību izvēlēties atbilstošus veidus, kādos nacionālajās tiesiskajās sistēmās tiek ievērotas šīs konvencijas 6. panta prasības. ECT nosaka, vai tiek sasniegti šajā konvencijā noteiktie mērķi. Jo sevišķi ir jākonstatē, ka nacionālajās tiesībās noteiktie procesuālie līdzekļi un to piemērošanas prakse ļauj apsūdzētajai personai efektīvi piedalīties tiesas sēdēs, ja vien persona nav atteikusies no šīm tiesībām vai izvairījusies no tiesas.¹¹

Ja apelācijas instances tiesai ir tiesības vērtēt faktus un tiesību jautājumus un pilnībā izlemt jautājumu par apsūdzētās personas vainu vai nevainīgumu, tiesa šo jautājumu nevar izlemt, ja pierādījumi netiek tieši novērtēti apsūdzētā klātbūtnē, jo tādā veidā apsūdzētais var vērst tiesas uzmanību, ka nav izdarījis nodarījumu, kas atzīstams par noziedzīgu nodarījumu.¹² Attiecīgi, ja apelācijas instances tiesai tiek lūgts izskatīt lietu par faktu un tiesību jautājumiem un vērtēt jautājumu par apsūdzētā vainīgumu vai nevainīgumu, procesa taisnīgums noteic, ka tiesa minētos jautājumus nevar izlemt, ja tieši netiek vērtētas apsūdzētā liecības par to, ka persona viņai inkriminēto noziedzīgu nodarījumu nav izdarījusi.¹³

ECT ir atzinusi nepieciešamību nodrošināt apsūdzētā klātbūtni apelācijas instances tiesā situācijā, kad tiesas kompetencē ir izlemt apsūdzētā apstrīdēto jautājumu par viņa vainīgumu, kā arī neskatoties uz to, ka apsūdzētā persona nav lūgusi iespēju apmeklēt tiesas sēdi. Šādos apstākļos, lai tiesvedība un attiecīga jautājuma izlemšana būtu taisnīga, apelācijas instances tiesai ir pienākums nodrošināt apsūdzētā klātbūtni. Šāda lūguma neizteikšanu nevar izmantot pret personu.¹⁴

Lietas izskatīšanas veida izvēle, ievērojot Latvijai ar Eiropas Cilvēktiesību konvenciju noteiktās saistības, galvenokārt ir atkarīga no izskatāmās krimināllietas

¹⁰ ECT 25.02.2021. spriedums lietā *Mtchedlishvili v. Georgia*, 31., 32. punkts.

¹¹ ECT 27.07.2021. spriedums lietā *X v. the Netherlands*, 45.–46. punkts.

¹² ECT 14.02.2017. spriedums lietā *Hokkeling v. the Netherlands*, 58. punkts.

¹³ ECT 07.03.2023. spriedums lietā *Stoicu v. Romania* (iesnieguma Nr. 25598/18), 10. punkts.

¹⁴ ECT 22.04.2021. spriedums lietā *Mirčetić v. Croatia* (iesnieguma Nr. 30669/15), 24., 28. punkts.

sarežģītības, apsūdzētā attieksmes un piekrišanas vienkāršota kriminālprocesa iztiesāšanas veida izvēlei, kā arī no apsūdzētā izvēles apzināti atteikties no taisnīgas tiesas izrietošajām garantijām, kas nosaka iztiesāšanas formu. Tāpat ECT atzīst, ka apsūdzētās personas klātbūtne apelācijas instances tiesā, salīdzinot to ar lietas izskatīšanu pirmās instances tiesā, var nebūt ar tik izšķirošu nozīmi. Veids, kādā Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6. pantu piemēro apelācijas instances tiesā, ir atkarīgs no vērtējamā procesa specifiskajām iezīmēm, tostarp ievērojot nacionālajā tiesiskajā regulējumā noteikto procesuālo kārtību un apelācijas instances tiesas lomu.

To, vai apsūdzētajai personai ir tiesības ierasties personiski, izlemj, ievērojot tai skaitā procesa specifiskās īpatnības un veidu, kādā personas tiesiskās intereses ir izklāstītas un aizsargātas apelācijas instances tiesā, sevišķi ņemot vērā tiesas izlemjamo jautājumu būtību un to nozīmi pret apsūdzēto. Tāpat tādu tiesvedības procesu, kuros tiek izlemti tikai tiesību jautājumi, norise rakstveidā var atbilst Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6. panta 1. punkta nosacījumiem par tad, ja apelatoram vai kasatoram nav nodrošināta iespēja personiski sniegt pierādījumus apelācijas vai kasācijas instances tiesai.

Turklāt lietas iztiesāšana rakstveidā parasti efektīvāz lietās izskatīšanas ātrumu un sekmē taisnīgas tiesas principa saturā ietilpstošā elementa lietas izskatīšanas saprātīgā termiņā ievērošanu. Taču šī taisnīgas tiesas apakšelementa mērķa sasniegšana nevar tikt izvēržīta par kriminālprocesa pašmērķi, proti, par katru cenu lietu iztiesāt pēc iespējas ātri.

Iztiesājot krimināllietu pēc būtības, ir noskaidrojami arī tādi tiesību un faktu jautājumi, kas ļauj izlemt Kriminālprocesa likuma 514. pantā un 527. pantā norādītās izlemjamo jautājumu kategorijas. Iztiesāšana var būt saistīta ar atbildēšanu uz vairākiem juridiski komplicētiem tiesību un faktu jautājumiem. Šo apstākļu noskaidrošana rakstveida procesā var liegt tiesai kā procesa virzītājam iztiesāšanā pilnīgi uztvert visus lietai izšķirošos jautājumus. Šādos apstākļos ātra krimināllietas izskatīšana var apgrūtināt vai pat kaitēt tiesas spriešanas funkcijas atbilstoši īstenošanai.

Kopsakarā ar iepriekš minētajiem taisnīga procesa nosacījumiem ir aplūkojama arī lietas izskatīšanas veida izvēles iespēja situācijā, kad pirmās instances tiesa lietā taisījusi attaisnojošu spriedumu. Šādā gadījumā, tostarp uz prokurora protesta pamata, apelācijas kārtībā tiks vērtēts jautājums par attaisnojoša sprieduma tiesiskumu un pamatotību. Respektīvi, tajā skaitā jautājumi par apsūdzētā vainīgumu, kā arī pierādījumu izvērtējumu lietā.

Šādās situācijās ECT atzīst, ka no apsūdzētā pozīcijas izlemjamais jautājums par personas vainīgumu un piespriežamo sodu, ja apelācijas instances tiesa taisa notiesājošu spriedumu, ir tik būtisks, ka to nav iespējams izlemt, tieši nevērtējot lietā esošos pierādījumus. Tādējādi, neskatoties uz apstākli, ka apsūdzētais nelūdz viņu uzklaut vai pieņemt un izskatīt jaunus pierādījumus, apelācijas instances tiesai šajā sakarā ir pienākums veikt pozitīvus pasākumus.¹⁵

¹⁵ Sk.: ECT 09.01.2018. spriedums lietā *Ghincea v. Romania* (iesnieguma Nr. 36676/06), 47., 48. punkts.

Vispārīgi apelācijas instances tiesa ir tiesīga atcelt zemākas instances tiesas attaisnojošu spriedumu, neizsaucot apsūdzēto un neuzklausot viņu vai lieciniekus klātienē, un tas pats par sevi nepārkāpj ar Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6. panta 1. punktu noteiktās garantijas.¹⁶

ECT prakse rāda, ka tiesas vispārīgā pieeja, atbilstoši kurai, ja apelācijas instances tiesai ir jurisdikcija no jauna izvērtēt tiesību vai faktu jautājumus, kas saistīti ar apsūdzētā vainīgumu vai piespriežamo sodu, vai arī abus šos jautājumus, tiesības uz taisnīgu uzklauššanu atbilstoši Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6. panta 1. punktam, ievērojot konkrētus lietas apstākļus, ierobežo apelācijas instances tiesu notiesāt apsūdzēto, ja viņu attaisnojusi zemākas instances tiesa. Šādā gadījumā jāņem vērā, cik no apsūdzētā perspektīvas nozīmīgs ir izlemjamais jautājums (*what is at stake for the accused*), kopējais jautājums būtu, vai apelācijas instances tiesa var atbilstoši taisnīgai tiesai pienācīgi izvērtēt izlemjamos jautājumus, tieši neizvērtējot pierādījumus, kurus personiski sniedzis apsūdzētais vai liecinieki.¹⁷

ECT prakse šajā sakarā, to aplūkojot kopumā atbilstoši tās kontekstam, nošķir situācijas, kurās apelācijas instances tiesa ir atcēlusi attaisnojošu spriedumu, tieši neuzklausot liecinieku liecības, uz kurām balstīts attaisnojošais spriedums, ja tai bijusi kompetence ne tikai vērtēt faktu, bet arī tiesību jautājumus, un tādēļ faktiski veic jaunu faktu novērtējumu, un situācijas, kurās apelācijas instances tiesa tikai nepiekrīt zemākas instances tiesas sniegtajai tiesību normu interpretācijai vai to piemērošanai lietā nodibinātajiem faktiem, pat ja tiesai tāpat bija kompetence vērtēt faktus. Piemēram, 2008. gada 10. marta spriedumā lietā *Igual Coll v. Spain* ECT apsvēra, ka apelācijas instances tiesa ir ne tikai sniegusi atšķirīgu juridisko novērtējumu vai citādi piemērojusi attiecināmās tiesību normas faktiem, kurus nodibinājusi pirmās instances tiesa, bet gan no jauna novērtējusi faktus, pārsniedzot tīri juridisku apsvērumu robežu. Arī 2010. gada 21. septembra spriedumā lietā *Marcos Barrios v. Spain* ECT atzina, ka apelācijas instances tiesa ir sniegusi savu vērtējumu par faktu jautājumiem, proti, liecinieka liecības ticamību, tādējādi grozot pirmās instances tiesas konstatētos faktiskos apstākļus un ieņemot jaunu pozīciju par tiem apstākļiem, kas bija būtiski, lai izlemtu jautājumu par apsūdzētā vainīgumu.¹⁸

Visbeidzot, ja pierādījumu tieša izvērtēšana ir nepieciešama iepriekš izskaidroto iemeslu dēļ, apelācijas instances tiesai ir pienākums veikt pozitīvus pasākumus šajā sakarā, neraugoties uz to, ka apsūdzētais nav ieradies uz tiesas sēdi, nav lūdzis atļauju vērsties tiesā vai ar sava advokāta starpniecību nav iebildis pret jauna sprieduma taisīšanu. Pakārtoti apelācijas tiesai ir jāaprobežojas ar zemākas

¹⁶ Sk.: ECT 19.02.1996. spriedums lietā *Botten v. Norway* (iesnieguma Nr. 16206/90), 48. punkts; 16.07.2019. spriedums lietā *Júlíus Þór Sigurþórsson v. Iceland* (iesnieguma Nr. 38797/17), 34. punkts.

¹⁷ ECT 16.07.2019. spriedums lietā *Júlíus Þór Sigurþórsson v. Iceland*, 35. punkts.

¹⁸ Turpat, 36. punkts.

instances tiesas attaisnojoša sprieduma atcelšanu un lietas nodošanu jaunai izskatīšanai.¹⁹

ECT ir vērtējusi situāciju, kurā apelācijas instances tiesa notiesājošu spriedumu taisīja, atceļot attaisnojošu pirmās instances tiesas spriedumu. ECT konstatēja, ka apelācijas instances tiesa notiesājošu spriedumu taisīja, pamatojoties uz citādu rakstveida pierādījumu, starp apsūdzētajiem A. un B. notikušo sarunu ierakstu un to atšifrējumu vērtējumu, kurus pirmās instances tiesa bija nemotivēti noraidījusi. Turklāt apsūdzētais B. apelācijas instances tiesā nolēma neliecināt, tādēļ tiesai nebija pamata viņu nopratināt. Turklāt nacionālā tiesa atzina, ka pirmās instances tiesā aizstāvja klātbūtnē nopratināto aizstāvības liecinieku liecības, par kuru attiecināmību un ticamību nebija strīda, nebija pietiekamas apsūdzētā A. attaisnošanai. ECT atzina, ka apelācijas instances tiesas jaunā nostāja par lietas iznākumam būtiskajiem apstākļiem un apsūdzētā A. vainīgumu tika pamatota ar rakstveida pierādījumiem kā citiem apstipriņošajiem pierādījumiem, kurus tiesa varēja tieši novērtēt, izvērtējot starp apsūdzētajiem A. un B. notikušās tikšanās ierakstu un vairākus sarunu atšifrējumus. Ņemot vērā, ka rakstveida pierādījumi lietā bija nozīmīgāki par lietā esošajām aizstāvības liecinieku liecībām un tie pilnībā nesaskanēja ar aizstāvības pozīciju, apelācijas instances tiesa pilnībā īstenoja savu galveno lomu un novērtēja pierādījumus. ECT atzīmēja, ka veids, kādā pierādījumi tiek novērtēti, primāri ir nacionālo tiesību un nacionālo tiesu kompetences jautājums. Lietā apsūdzētais A. nenorādīja uz citiem lietas iznākumam būtiskiem pierādījumiem, kurus apelācijas instances tiesai būtu jāvērtē. Šādos apstākļos ECT konkrētajā lietā uzsvēra nepieciešamību nošķirt to no situācijām, kad augstāka līmeņa tiesas atcēlušas attaisnojošu zemākas instances tiesas spriedumu un taisījušas notiesājošu spriedumu, tieši nenovērtējot pierādījumus lietā un neuzklausot liecinošo personu liecības. Tādējādi konkrētajā lietā pret apsūdzēto personu A. kriminālprocess kopumā tika atzīts par taisnīgu.²⁰

Arī Senāta praksē ir atzīts, ka apsūdzētā tiesības tikt uzklaušītam apelācijas instances tiesai, ja pirmās instances tiesā taisīts attaisnojošs spriedums, izvēloties lietas izskatīšanas procesa veidu, ir rūpīgi jāizvērtē, vai tas nodrošinās apsūdzētā tiesības uz taisnīgu tiesu.²¹ Tāpat judikatūrā uzsvēra rakstveida procesa kā ierobežojoša izņēmuma tiesiskā daba, kā arī tiesas pienākums motivēt šāda ierobežojuma piemērošanu. Turklāt tiesai, vērtējot rakstveida procesa piemērošanas iespēju, ir jākonstatē, ka pastāv pamats atkāpties no tiesību uz lietas izskatīšanu mutvārdu procesā pamatprincīpa ievērošanas, nevis tas, ka nav konstatējams pamats tiesību uz lietas izskatīšanu mutvārdu procesā ievērošanai. Tiesību uz lietas izskatīšanu mutvārdu procesā ierobežojums ir jāpamato.²²

¹⁹ Sk.: ECT 16.07.2019. spriedums lietā *Júlíus Dór Sigurþórsson v. Iceland*, 38. punkts; 07.06.2022. spriedums lietā *Centelles Mas and Others v. Spain* (iesnieguma Nr. 44799/19), 18. punkts.

²⁰ Sk.: ECT 09.11.2021. spriedums lietā *Ignat v. Romania* (iesnieguma Nr. 17325/16), 47.–59. punkts.

²¹ Sk.: Senāta Krimināllietu departamenta 15.07.2022. lēmums lietā Nr. SKK-6/2022, 9.1. punkts.

²² Sk.: Senāta Krimināllietu departamenta 21.02.2023. lēmums lietā Nr. SKK-6/2023, 6.–6.2. punkts.

Minētā sakarā atzīmējams, ka Kriminālprocesa likumā apelācijas instances tiesai nav noteiktas tiesības aprobežoties ar zemākas instances tiesas sprieduma atcelšanu un lietas nosūtīšanu pirmās instances tiesai, pašai pēc būtības neizskatot lietu. ECT praksē nostiprinātā apelācijas instances tiesas kompetence izskatīt lietu pēc būtības taisnīgā procesā Latvijas kriminālprocesa sistēmā, domājams, tiktu ievērota, ja apelācijas instances tiesa lietu sakarā ar prokurora apelācijas protestu par attaisnojošu spriedumu skatītu mutvārdu procesā, nevis rakstveidā.

Kopsavilkums

1. Lietas iztiesāšanas iespējas rakstveidā apelācijas instances tiesā var ierobežot konkrētas lietas apstākļi, tostarp fakts, ka pirmās instances tiesa taisījusi attaisnojošu spriedumu. Šādā gadījumā apelācijas instances tiesai uz iesniegtā apelācijas protesta pamata nav šķēršļu taisīt apsūdzēto personu notiesājošu spriedumu. Šādā gadījumā ir būtiski nodrošināt, ka tiesa pirmās instances tiesas nolēmuma tiesiskumu un pamatotību pārbauda veidā, kas atbilst taisnīga procesa garantijām, tostarp nepieciešamības gadījumā nodrošinot apsūdzētās personas tiešu uzklaušīšanu apelācijas instances tiesā.
2. Kriminālprocesa likums tieši neierobežo notiesājoša sprieduma taisīšanas iespēju apelācijas instances tiesā rakstveida procesā, tostarp arī pēc attaisnojoša pirmās instances tiesas sprieduma. Šādā gadījumā ir jāņem vērā, kāda ir apelācijas instances tiesā izlemjamo jautājumu būtība. Jautājumi par personas vainīguma izlemšanu, soda veida un mēra noteikšanu tiek atzīti par būtisku apsūdzētās personas tiesisko interesi. Šo jautājumu izlemšana atkarībā no konkrētas lietas apstākļiem var būt saistīta ar apsūdzētā tiešu uzklaušīšanu. Apstākļos, kad apsūdzētā uzklaušīšana nav nepieciešama, lietas iztiesāšana rakstveida procesā apelācijas instances tiesā un notiesājoša sprieduma taisīšana var būt iespējama, ja tiek ievērotas apsūdzētajai personai noteiktās garantijas, kas izriet no taisnīgas tiesas un aizstāvības tiesībām.

BIBLIOGRĀFIJA

Literatūra

1. Kulmanis O. Rakstveida procesa iespēja kriminālprocesā, ECT perspektīva. Jurista Vārds, 2023, Nr. 23 (1289).
2. Kulmanis O. Taisnīga kriminālprocesa norise ārkārtas situācijā. Grām.: Jaunā tiesiskā realitāte: izaicinājumi un risinājumi. I. Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes 8. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2022.

Tiesu prakse

3. ECT 19.02.1996. spriedums lietā *Botten v. Norway* (iesnieguma Nr. 16206/90).
4. ECT 30.10.2014. spriedums lietā *Shvydka v. Ukraine* (iesnieguma Nr. 17888/12).
5. ECT 14.02.2017. spriedums lietā *Hokkeling v. the Netherlands* (iesnieguma Nr. 30749/12).
6. ECT 09.01.2018. spriedums lietā *Ghincea v. Romania* (iesnieguma Nr. 36676/06).
7. ECT 16.07.2019. spriedums lietā *Júlíus Þór Sigurbórsson v. Iceland* (iesnieguma Nr. 38797/17).
8. ECT 15.10.2020. spriedums lietā *Akbay and Others v. Germany* (iesniegumu Nr. 40495/15, 37273/15, 40913/15).
9. ECT 25.02.2021. spriedums lietā *Mtchedlishvili v. Georgia* (iesnieguma Nr. 894/12).
10. ECT 22.04.2021. spriedums lietā *Mirčetić v. Croatia* (iesnieguma Nr. 30669/15).
11. ECT 27.07.2021. spriedums lietā *X v. the Netherlands* (iesnieguma Nr. 72631/17).
12. ECT 09.11.2021. spriedums lietā *Ignat v. Romania* (iesnieguma Nr. 17325/16).
13. ECT 16.12.2021. spriedums lietā *Yakhymovych v. Ukraine* (iesnieguma Nr. 23476/15).
14. ECT 07.06.2022. spriedums lietā *Centelles Mas and Others v. Spain* (iesnieguma Nr. 44799/19).
15. ECT 07.03.2023. spriedums lietā *Stoicu v. Romania* (iesnieguma Nr. 25598/18).
16. Senāta Krimināllietu departamenta 15.07.2022. lēmums lietā Nr. SKK-6/2022.
17. Senāta Krimināllietu departamenta 21.02.2023. lēmums lietā Nr. SKK-6/2023.

Normatīvie akti

18. Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Latvijas Vēstnesis, 1997, Nr. 143/144 (858/859).
19. Kriminālprocesa likums. Latvijas Vēstnesis, 2005, Nr. 74.
20. Likums "Par tiesu varu". Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1993, Nr. 1/2.